

**ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՐԶԻ ԽՈՍՎԱԾՔՆԵՐԻՆ ԲՆՈՐՈՇ
ՄԻ ՔԱՆԻ ԲԱՌԵՐԻ ՄԱՍԻՆ՝¹**

DOI: 10.54503/2738-277X.2024.1(21)-76

Կատվայան Վիկտոր

բանասիրական գիտությունների դոկտոր,
ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ,
առաջատար գիտաշխատող. viktorkatvalyan@mail.ru

Բանալի բառեր. բարբառ, խոսվածք, բառապաշար, բառի-
մաստ, բառակազմություն, փոխառություն, բառարան:

Նախաբան

Բարբառախոս հանրույթները միմյանցից տարբերվում են խոսքի ինչպես հնչյունական ու քերականական, այնպես էլ բառապաշարին առնչվող հետաքրքրական իրողություններով: Վերջիններս կարող են դրսևորվել և՛ իմաստաբանության, և՛ բառակազմության ու բառագործածության ոլորտներում:

2022-2023 թթ. «Շիրակի մարզի բարբառային համապատկեր» ծրագրի շրջանակում շուրջ ինը տասնյակ բնակավայրերում բարբառագիտական դաշտային աշխատանքների ընթացքում մեր ուշադրությունը գրավել են մարզի խոսվածքներին բնորոշ բառապաշարային մի շարք իրողություններ: Նշենք, որ մարզը բարբառա-

* Ներկայացվել է 02.06.2024, գրախոսվել՝ 08.07.2024:

¹ Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ՝ 21T-6B111 ծածկագրով «Շիրակի մարզի բարբառային համապատկեր» գիտական թեմայի շրջանակում:

գիտական առումով առանձնանում է Հայաստանի Հանրապետության այլ տարածաշրջաններից. այստեղ լեզվական մի յուրահատուկ միասնություն է ձևավորվել թերևս Կարնո բարբառի Գյումրու խոսվածքի մեծ ազդեցության շնորհիվ, և որքան էլ յուրաքանչյուր բնակավայր ունի խոսվածքային, առանձին դեպքերում՝ նաև բարբառային յուրահատկություններ, այնուամենայնիվ շատ զգալի են հնչյունաքերականական ու բառապաշարային ընդհանրությունները: Այդ հանգամանքը թույլ է տալիս բառային միավորները առավելաբար դիտարկելու առանց տարածագործառական լրացուցիչ բնութագրերի, որովհետև ներկայացվող բառային միավորները ընդհանուր կամ գրեթե ընդհանուր են մարզի բոլոր խոսվածքների համար:

Այս աշխատանքում դիտարկվում են մարզի խոսվածքների համար բնութագրական և առավել գործածական բառերի երեք խումբ. ա) փոխառյալ բառեր, բ) իմաստային յուրօրինակ դրսևորումներով բառեր, գ) մարզի խոսվածքներին բնորոշ կազմություններ:

Փոխառյալ բառեր

Այս խմբի բառերը հիմնականում թուրքերենից և պարսկերենից փոխառություններ են, ընդ որում՝ թուրքերենից փոխառությունները ավելի շատ են: Դրանցից են, օրինակ, հետևյալները՝ *չալէլ* (նվագել), *չամուռ* (ցեխ), *չրփլախ* (մերկ), *քոկ* /քոք/ (արմատ), *յանհ* (իբր) և այլն: Պարսկերենից են փոխառվել մեծ գործածականություն ունեցող *քուլիկ* (բոլորը), *քյալլա* (գլուխ), *քյոշա* (անկյուն), *փալան* (համետ) և այլ բառեր: Այս խմբում կան նաև միջնորդավորված փոխառություններ, օրինակ՝ *լախանա* բառը փոխառված է թուրքերենից, բայց թուրքերենը փոխառել է հունարենից, որում բառն

ունի *կանաչեղեն* իմաստը²: Թուրքերենից է փոխառված նաև *քուռակ* իմաստով *սրպա* բառը, որը այդ լեզվին անցել է պարսկերենից: Վերջինում բառն ունի *sipa* ձևը և «եռոտանի» իմաստը³: Փաստորեն, թուրքերենում բառը ձեռք է բերել նոր իմաստ և այդ իմաստով անցել բարբառային հայերենին: Բայց հետաքրքրական է, որ վերջինում, մասնավորապես՝ Բայազետի բարբառում, պահլավերենից փոխառնված *քուռակ* բառը («ձիու կամ էջի ձագ» իմաստով) նշանակում է նաև *եռոտանի* հարմարանք, որի վրա նստում և ծեծում են գերանդին: Այսպիսով՝ մի դեպքում ունենք «եռոտանի» իմաստից անցում «քուռակ» իմաստին, մյուս դեպքում հակառակը՝ «քուռակ» իմաստից «եռոտանի» իմաստին: Պետք է կարծել, որ տարածաշրջանի տարբեր լեզուներում ու բարբառներում տեղի են ունեցել նմանության զուգորդությամբ⁴ իմաստափոխական համանրման գործընթացներ՝ թեկուզ և հակառակ ուղղություններով:

Իմաստային յուրօրինակ դրսևորումներով բառեր

Հետաքրքրական են բառերի իմաստային յուրօրինակ դրսևորումները: Այսպես, *հ'երտիզ* (երդիկ) բառը մարզի խոսվածքներում ունի ոչ միայն «տանիքի պատուհան» իմաստը, այլ նաև «կտուր, տանիք» իմաստը: Հ. Աճառյանը *երդ* (երդիկ) արմատի ծագումը չի մեկնաբանել, նշել է միայն իմաստը՝ «տանիքի լուսամուտ», ապա նաև՝ «տուն, տանեցիք»⁵: Երկրորդ դեպքում թերևս առկա է համ-

² Տե՛ս Հ. Աճառեան, *Թուրքերեն փոխառեալ բառերը Պոլսի հայ ժողովրդական լեզուին մէջ համեմատութեամբ Վանի, Ղարաբաղի և Նոր-Նախիջևանի բարբառներուն*, Մոսկուա-Վաղարշապատ, 1902, էջ 150:

³ Տե՛ս նշվ. աշխ., էջ 318:

⁴ Այս իրողության մասին տե՛ս Է.Աղայան, *Լեզվաբանության հիմունքներ*, Ե., 1987, էջ 360:

⁵ Տե՛ս Հ. Աճառեան, *Հայերեն արմատական բառարան* (այսուհետև՝ ՀԱԲ), հ. 2, Ե., 1926, էջ 44:

ըմբռնման երևույթ (երբ մասը գործածվում է ամբողջի իմաստով), մանավանդ որ յուրաքանչյուր տուն կարող է ունենալ միայն մեկ երդիկ: Գավառական բառարանում բառի իմաստը ներկայացվում է հետևյալ կերպ. «...գիւղական տուներու տանիքին վրայ բացուած ծակ կամ պատուհան, որմէ լոյսը կը թափանցէ ներս և թոնիրին ճիշտ ու ճիշտ դէմը գտնուելով՝ ծուխը անկէ դուրս կ'ելլայ: Ասկէ առնելով լայնաբար կը նշանակէ նաև «ծխնէլոյզ»»⁶: Սակայն արմատական բառարանում հայերենից վրացերենի կատարած փոխառության՝ *երդո* ձևի համար Աճառյանը նշում է «տափակ տանիք կամ կտուր, նաւի տախտակամած» իմաստները⁷: «Հայոց լեզվի բարբառային բառարան»-ը իբրև *երդիկ* բառի երկրորդ իմաստ նշում է «հողէ կտուր, տանիք» իմաստը, որ վերագրվում է Սեբաստիայի և Կարնո բարբառներին⁸: «Արդի հայերենի բացատրական բառարան»-ում ևս նշվում է բառի նույն երկրորդ իմաստը⁹: Պետք է կարծել, որ *երդիկ* բառի «տանիք» իմաստը, արդյունք լինելով բառիմաստի ընդլայնման, գալիս է բավականին հին ժամանակներից: Այդ են վկայում ինչպես վրացական *երդո* փոխառությունը, այնպես էլ դեռևս միջին հայերենում *երդիկ* բառի՝ «տանիք» իմաստով գործածությունը (Իմ եա՛ր, դու յերդիկն ի քուն, ծոցդ լոյս կու տայ աստղներուն¹⁰): Ավելին, գրաբար մատենագրության մեջ վկայված է *երդակից* ձևը, որը Հայկազյան բառարանում մեկնաբանվում է հետևյալ կերպ. «Որոյ երդն՝ այսինքն յարկն կից է ընդ դրացոյն.

⁶ **Հ.Աճառեան**, *Հայերէն գաւառական բառարան*, Թիֆլիս, 1913, էջ 299:

⁷ Տե՛ս ՀԱԲ, հ. 2, էջ 44:

⁸ Տե՛ս *Հայոց լեզվի բարբառային բառարան* (այսուհետև՝ ՀԼԲԲ), հ. 1, Ե., 2001, էջ 377:

⁹ Տե՛ս **Է.Աղայան**, *Արդի հայերենի բացատրական բառարան*, Ե., 1976, էջ 339:

¹⁰ **Ռ.Ղազարյան**, **Հ.Ավետիսյան**, *Միջին հայերենի բառարան*, Ե., 2009, էջ 187:

յարկակից»¹¹: Ընդ որում՝ հիշյալ բառարանում *յարկ* բառի «բնական, տուն, տաճար» և այլ իմաստների հետ հիշատակվում է նաև «ծածկոյթ տան, ձեղուն» իմաստը¹²: Այնպես որ, թեև գրաբար մատենագրության մեջ *երդ/երդիկ* բառի՝ «տանիք, կտուր» իմաստով գոծածության օրինակներ ուսումնասիրողները չեն դիտարկել, սակայն թվում է՝ այդ իմաստի ընկալումը գրաբարին ևս խորթ չի եղել:

Տագ (տակ) բառը Հ. Աճառյանը համարում է պահլավական փոխառություն՝ «հատակ, տակ, խորք» իմաստով¹³: Այդ իմաստը պահպանվում է նաև հայերենում: Արմատական բառարանում նշվում են այլ իմաստներ ևս՝ «բույսի տակի մասը, արմատ», նաև՝ «ցեղ, զարմ»¹⁴: Ի դեպ, վերջին իմաստով արմատի գործածություն ունենք Թիֆլիսի, Բայազետի բարբառներում՝ *ազգուտակ // ասկուտակ* բառում, որ նշանակում է «ցեղ, տոհմ»: Հ. Աճառյանը, անդրադառնալով Մխիթար բժշկապետի գործածած «կարմիր տակեր» կապակցությանը, կասկած է հայտնում, թե արդյո՞ք խոսքը տորոնի մասին է («տորո՞ն»)¹⁵: Նկատենք, որ Շիրակում հանդիպում են *կարմիր տակ, ձերմակ տակ* կապակցություններ, որ նշանակում են ճակնդեղի տեսակներ, ուստի հնարավոր է, որ Մխիթար բժշկապետի երկում առկա *կարմիր տակեր* կապակցությունը նշանակում է «կարմիր ճակնդեղ»: Հավելենք, որ ուսումնասիրողները միջին հայերենում արձանագրել են *տակ* բառի «ճակնդեղ» իմաստի առկայությունը՝ նշելով հետևյալ օրինակը. «Արտ մի բակլայ

¹¹ Գ.Աւետիքեան, Խ.Միսիկեան, Մ.Ազեբեան, *Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի*, (այսուհետև՝ ՆՀԲ), հ. 1, Վենետիկ, 1836, էջ 673

¹² Տե՛ս ՆՀԲ, էջ 347:

¹³ Տե՛ս ՀԱԲ հ. 4, Ե., 1926, էջ 360:

¹⁴ Նույն տեղում:

¹⁵ Նույն տեղում:

կանանչ կերաք, թող զբազուկն ու կարմիր տակ»¹⁶: Պետք է նշել, որ դիտարկվող բառը բարբառների մեծ մասում ունի «տակ» իմաստը, Վանում՝ «արմատ», մի շարք բարբառներում (Արաբկիրի, Արարատյան, Եվդոկիայի, Զեյթունի, Հաճրնի, Ղարաբաղի, Զուղայի, Սեփաստիայի, Վանի)՝ «ճակնդեղ» իմաստը: Հայերենից քրդերենին անցել է «ցողուն» իմաստով: Հետաքրքրական է, որ թե՛ Աճառյանը, թե՛ ՀԼԲԲ-ն բառի «ճակնդեղ» իմաստը Կարնո բարբառում չեն արձանագրել: Կարծում ենք՝ Կարնո և մի շարք այլ բարբառներում *տակ* բառի «ճակնդեղ» իմաստը հետագա զարգացումն է ավելի հին *արմատ* իմաստի:

Պատկամ (պատգամ) բառը հին հայերենում ուներ «հրաման, պատվեր, վճիռ, լուր» իմաստները, նաև՝ «լրատար, պատգամաբեր»¹⁷: Պահլավական փոխառություն է: Ըստ Աճառյանի՝ *պատգամ* բառը պահպանված է Ախալքալաքում, Շիրակում՝ «խնամախոս» նշանակությամբ¹⁸: Ըստ ՀԼԲԲ-ի՝ բառը Կարնո բարբառի Զավախքի տարբերակում նշանակում է «տղայի կողմից աղջկա տուն գնացող խնամախոս»: Հավանական է, որ Շիրակում ունենք «լրատար, պատգամաբեր» իմաստի հետագա զարգացումը:

Ջարդ արմատի ծագումը Հ.Աճառյանը չի մեկնաբանել, նշել է, որ այն առանձին գործածական է նոր հայերենում և ունի «կոտորած» իմաստը, իսկ հին մատենագրության մեջ հանդիպում է բաղադրություններում: Դրանցից *ջարդել* բայը ունի «մանրել, խորտակել, կոտորել» իմաստները¹⁹: Հայագետը բարբառներից բերված բոլոր հնչատարբերակների համար նշում է «ջարդել, կոտորատել»

¹⁶ Ռ. Ղազարյան, Հ.Ավետիսյան, *Միջին հայերենի բառարան*, էջ 743:

¹⁷ Տե՛ս ՀԱԲ, 4, էջ 38: ՆՀԲ, հ. 2, էջ 606:

¹⁸ Տե՛ս ՀԱԲ, հ. 4, էջ 38:

¹⁹ Տե՛ս ՀԱԲ, հ. 4, էջ 124:

իմաստները²⁰: Շիրակի խոսվածքներում *ջարտել* բառը գործածվում է «շերտերով կտրատել» իմաստով՝ հացը, ձմերուկը, միսը, խնձորը ջ'արտել: ՀԼԲԲ-ն բառի «մանրել, բրդել» իմաստն արձանագրում է Համշենի բարբառում²¹: Հնուց եկող այս իմաստին էլ սերտորեն առնչվում է շիրակյան «կտրատել» իմաստը:

Բնիկ հայերեն *քան* արմատի համար Աճառյանը նշում է «չափ, որչափ լինելը» իմաստը: Այդ իմաստը կա նաև *այսքան, այդքան* և նման ձևերում, *քանակ* բառում: Ըստ հայագետի՝ այս արմատը մատենագրության մեջ իբրև գոյական առանձին գործածված չէ, բայց շատ սովորական է իբրև նախադրություն²²: Արդի գրական հայերենում այս բառը շաղկապի դեր է կատարում՝ համեմատության կառույցներում արտահայտելով գերազանցության իմաստ²³: Արմատական բառարանում բերվում են *քանի, քան q* ձևերի բարբառային հնչատարբերակներ²⁴: Հետաքրքրական է, որ Ազատան գյուղի խոսվածքում *քան* ձևը գործածվում է «չափ» կապի իմաստով. *ձէր առաձը մէրի քան չէ. մէր գէղի քան չէ*: Այս իրողությանը բավականին մոտ է բառի՝ *պես, նման* իմաստներով գործածությունը միջին հայերենում (խառնչե քան զէշ)²⁵: Ակնհայտ է, որ *քան* բառի՝ *չափ* իմաստով գործածությունը ևս գալիս է միջինհայերենյան կամ ավելի վաղ շրջանից:

Քան բնիկ հայերեն բառը վկայված է «ծեծ», ապա նաև՝ «վերք» իմաստներով: Այդ արմատով ձևավորվել է նաև *զանել* (ծեծել)

²⁰ Նույն տեղում:

²¹ Տե՛ս ՀԼԲԲ, հ. 5, Ե., 2008, էջ 166:

²² Տե՛ս ՀԱԲ, հ. 4, էջ 38:

²² Տե՛ս ՀԱԲ, հ. 4, էջ 550:

²³ Տե՛ս Բ.Աղայան, *Արդի հայերենի բացատրական բառարան*, էջ 1551:

²⁴ Տե՛ս ՀԱԲ, հ. 4, էջ 550-551:

²⁵ Ռ.Ղազարյան, Հ.Ավետիսյան, *Միջին հայերենի բառարան*, էջ 799:

բայր²⁶: Աճառյանը ենթադրում է, որ *զան* բառի «վերք», մանավանդ «կեղտոտ վերք» նշանակությունից պետք է բխած լինի գավառական *զանիլ* բայի «զզվել, գարշել» իմաստը²⁷: Հայագետը չի նշում, թե որ բարբառն ունի այդ իրողությունը: Գավառական բառարանում կա *զան* «զզվանք, գանիլ», նաև՝ «*զանս կուզա*», բայց բարբառը չի նշվում²⁸: Շիրակի մարզի խոսվածքներն ունեն *զանել*՝ «զզվել» բառը, իսկ Կարսի Ղրզըլչախչախ գյուղից եկածների խոսքում արձանագրվել է նաև *զանը զալ* ձևը (զ՛անըս էգավ)²⁹:

Բաղադրություններ

Հայերենի բարբառային բոլոր դրսևորումներն էլ բնութագրվում են բառերի բաղադրության հետաքրքրական իրողություններով, որոնք երևան են հանում լեզվի բառակազմական հարուստ հնարավորությունները: Ներկայացնենք Շիրակի բարբառային խոսքում դիտված ինքնատիպ մի քանի կազմություն:

Արմատական բառարանում *իլիլ* արմատի առնչությամբ Աճառյանը հիշատակում է նաև հնից ավանդված *արմատախիլ*, *տակախիլ*, *փշախիլ* բառերը³⁰, ՀԼԲԲ-ում հանդիպում են *բանջարքաղի*, *բանջարխան* կազմությունները³¹: Շիրակի խոսվածքներում արձանագրել ենք *բ՛անջըրիլի*՝ «բանջարը արմատով հողից հանելու շեղք» իմաստով բառը, որը ՀԼԲԲ-ն վկայել է Կարնո բարբառում³²: Կար-

²⁶ Տե՛ս ՀԱԲ, հ. 1, էջ 514:

²⁷ Տե՛ս ՀԱԲ, էջ 515:

²⁸ Տե՛ս **Հ.Աճառեան**, *Հայերէն զաւառական բառարան*, 1913, էջ 219:

²⁹ Տե՛ս Հայերենի բարբառագիտական նյութերի հավաքման ծրագրով գրանցված թիվ 208 տետր:

³⁰ Տե՛ս ՀԱԲ, հ. 2, էջ 365:

³¹ Տե՛ս ՀԼԲԲ, հ. 1, 2001, էջ 163:

³² Նույն տեղում:

ծում ենք՝ այս բառի նախաձևն է *բանջարահիլ*, որի վերջի լ-ն ընկել է:

Շիրակի խոսվածքներում *աղանձ* հասկացությունն արտահայտվում է *խէձախ* բառով: Աճառյանը գավառական բառարանում բերում է *խայծաղ* ձև՝ «աղանձ, բոված ցորեն» իմաստով, և նշում է, որ Կյուրիինի *խաժաղ* և Կարինի *խէժաղ* ձևերը հուշում են, որ նախնականն է *խայծաղ*՝ *խայծ* արմատով³³: Արմատական բառարանում նշվում է, որ *խայծաղ* բնիկ հայերեն բառը կա միայն գավառականներում՝ *խաժաղ*, *խէժաղ* ձևերով և «աղանձած ցորեն» նշանակությամբ: Բնիկ հայերեն բառ է՝ *խայծ+աղ* (հմմտ. կախ-աղ-ան) բաղադրիչներով: Բառն արձանագրվում է Ախալցխայում, Մուշում, Սեբաստիայում³⁴:

Մարզի խոսվածքներում տարածված է *ձեռքնթուխ* բառը՝ «ձեռքով թխված աթար (պատի քարերին ծեփված)» նշանակությամբ: Բառը վկայված է նաև ՀԼԲԲ-ում՝ վերագրվելով Կարինին, Շիրակին: Իբրև առաջին իմաստ բերված է «ձեռքով թխված հաստ ու տափակ հացի տեսակ» նշանակությունը, իբրև երկրորդ իմաստ՝ «ձեռքով թխված աթար»³⁵: Դաշտային աշխատանքների ընթացքում առաջին իմաստը չենք արձանագրել՝ գուցե կենցաղում կատարված փոփոխության պատճառով:

Շիրակի խոսվածքներում մեծ տարածում ունի *ինչըխ* ձևը: Աճառյանը գավառական բառարանում բերում է *ինչպես* նշանակությամբ այս բառի հնչյունական տարբերակներ տարբեր բարբառախոս վայրերում՝ *ինչէխ* (Ակն), *ինչըխ* (Ախալցխա, Ախալքալաք, Կարին, Ոզն, Վան), *իշխո* (Դվին): Նա ենթադրում է, որ բառը

³³ Տե՛ս **Հ.Աճառեան**, *Հայերէն գաւառական բառարան*, էջ 450:

³⁴ Տե՛ս ՀԱԲ, հ. 2, էջ 326:

³⁵ Տե՛ս ՀԼԲԲ, հ. 3, էջ 329:

ձևավորվել է *ինչ ցեղ* կապակցության կրճատումով: Արմատական բառարանում Աճառյանը իր ենթադրությունը արդեն հաստատում է լեզվական փաստերով: Բնիկ հայերեն *ցեղ* արմատի համար նա նշում է «ազգատոհմ, սեռ, տոհմ» իմաստները, ապա դրա գավառական գործածությունների մեկնաբանությունում բերում է Սմբատ պատմիչից (13-րդ դար) «այսցեղ քաջությամբ» (այսպիսի քաջությամբ) օրինակը և նշում, որ Շատախում *ցեղ* բառն ունի «պէս, կերպ» նշանակությունը (Դու իմ ցեղ չես ապրի «դու ինձ պէս չես մեծացած»): Հայագետը եզրակացնում է, որ *ինչպես* նշանակությամբ *ինչեիս*, *ինչըիս* կամ *ինչըղ* ձևերը առաջացել են *ինչ ցեղ* կապակցությունից³⁶: Խնդրո առարկա բառին Աճառյանն անդրադառնում է նաև *ինչ* արմատի առնչությամբ՝ ուշադրություն հրավիրելով Մաղաքիա արեղայի (13-րդ դար) հետևյալ նախադասության վրա. ««Եհարց Հուլաւունն զխալիֆայն թէ ի՞նչ ցեղ կաս» (իմա՝ «ի՞նչպէս ես»)»³⁷: Նշենք, որ նույն տրամաբանությամբ է ձևավորվել Մշո, Բայազետի, Սասունի բարբառներում գործածվող *իմալ* (ինչպես) բառը՝ հավանաբար անցնելով հնչյունափոխական այսպիսի մի ուղի՝ *ինչի նման* > *ինման* > *իլման*³⁸ > *իմալ*:

Եզրակացություն

Բարբառախոս յուրաքանչյուր հանրության բառապաշարը պարունակում է ժողովրդի տվյալ հատվածի լեզվամտածողությանը, լեզվամշակույթին ու կենցաղին բնորոշ հետաքրքրական շերտեր, որոնք կարևոր նշանակություն ունեն ոչ միայն լեզվական,

³⁶ Տե՛ս ՀԱԲ, հ. 4, էջ 453:

³⁷ Տե՛ս ՀԱԲ, հ. 2, էջ 245:

³⁸ *Նման* բառի՝ *լման* տիպի մի շարք բարբառային տարբերակներ բերված են Արմատական բառարանում (տե՛ս ՀԱԲ, հ. 3, էջ 459):

այլ նաև մշակութային, ազգագրական առումներով, էական են նաև ազգային ինքնության ուսումնասիրության ու նկարագրության տեսանկյուններով: Որևէ տարածքի բարբառային խոսքի բառապաշարի բնութագրիչ հատկանիշներից է նաև առանձին հասկացություններ արտահայտելու համար այլ տարածաշրջաններից տարբերվող բառային միավորների գործածությունը, որը կարող է պայմանավորված լինել անմիջական ու միջնորդավորված յուրօրինակ փոխառություններով, կարող է և արտահայտվել բառերի՝ հնից եկող իմաստների պահպանմամբ, փոփոխմամբ կամ զարգացմամբ, ինքնատիպ բաղադրությունների ձևավորմամբ: Նման հայեցակետով Շիրակի խոսվածքների բառապաշարին անդրադարձը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ հիշյալ իրողությունների դիտարկումները ոչ միայն կարևոր են բարբառախոս որոշակի հանրության բառապաշարի առանձնահատկությունները վեր հանելու առումով, այլև կարող են առիթ դառնալ՝ կատարելու որոշ ճշգրտումներ և մեկնաբանություններ:

Օգտագործված գրականություն

Աղայան Է., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, հ. 1-2, Ե., «Հայաստան» հրատ., 1976:

Աղայան Է., Լեզվաբանության հիմունքներ, ԵՊՀ, 1987:

Աճառեան Հ., Թուրքերէնէ փոխառեալ բառերը Պօլսի հայ ժողովրդական լեզուին մէջ համեմատութեամբ Վանի, Ղարաբաղի և Նոր-Նախիջեւանի բարբառներուն, Մոսկուա-Վաղարշապատ, Լազարեան ճեմարան, 1902:

Աճառեան Հ., Հայերէն արմատական բառարան, հ. 1-4, Ե., ԵՊՀ, 1926:

Աճառեան Հ., Հայերէն գաւառական բառարան, Թիֆլիս, Լազարեան ճեմարան, 1913:

Աւետիքեան Գ., Սիւրմէլեան Խ., Աւգերեան Մ., Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, հ. 1, Վենետիկ, 1836:

Հայերենի բարբառագիտական նյութերի հավաքման ծրագրով գրանցված թիվ 208 տետր:

Հայոց լեզվի բարբառային բառարան, հ. 1, հ. 3, ՀՀ ԳԱԱ հրատ., 2001, 2004:

Ղազարյան Ռ., Ավետիսյան Հ., Միջին հայերենի բառարան, ԵՊՀ, 2009:

Katvalyan Viktor - About some words characteristic to the speech of the Shirak region.- The article examines three groups of words representing a number of lexical realities characteristic of the speech of the Shirak marz. a) borrowed words, b) words with unique semantic manifestations, c) formations characteristic of the speeches of the region. Reference to the vocabulary of Chirac's speeches allows us to conclude that observations of the mentioned realities are not only important in terms of highlighting the specifics of the vocabulary of a certain linguistic community, but can also become an opportunity to make some adjustments and interpretations.

Keywords: Dialect, Speech, Vocabulary, Word meaning, Word formation, Borrowing, Dictionary.

Katvalyan Victor, Doctor in Philology, Institute of Language of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, Leading Researcher.

Катвалян Виктор - О нескольких словах, характерных для диалектной речи Ширакской области.- В статье рассматриваются три

группы слов, представляющие ряд лексических реалий, характерных для речи Ширакского марза. а) заимствованные слова, б) слова с уникальными смысловыми проявлениями, в) образования, характерные для говоров региона. Обращение к лексике диалектной речи Ширака позволяет сделать вывод о том, что наблюдения над упомянутыми реалиями важны не только с точки зрения выявления специфики лексики определенной языковой общности, но и могут стать поводом для внесения некоторых коррективов и интерпретаций.

Ключевые слова: диалект, говор, словарный запас, значение слова, словообразование, заимствование, словарь.

Катвалян Виктор, доктор филологических наук, Институт языка имени Р. Ачаряна НАН РА, ведущий научный сотрудник.